

ความสำคัญของวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษาในภาวะวิกฤต

The Importance of the Profession of School Administrators in a Crisis

รับบทความ	12/03/2022
แก้ไขบทความ	14/09/2022
ยอมรับบทความ	30/09/2022

ศุภกร รัตนวงษ์¹ ชารทิพย์ พ่วงจิ้น²

และอาทิพย์ เพิ่มเขตรกรรม³

Supakorn Rattanawong Tharntip Phaungjeen

and Artit Permketkam

บทคัดย่อ

การศึกษาไทยในปัจจุบันต้องเผชิญกับภาวะเกี่ยวเนื่องด้วยโลกในยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ระบบการศึกษาไทยจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนให้ทันต่อเหตุการณ์ในปัจจุบัน ทำให้ผู้บริหารสถานศึกษาที่จะต้องเผชิญกับความเสี่ยงการเกิดปัญหาภาวะวิกฤตซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาหลาย ๆ ด้านตามมา ดังนั้นเมื่อเกิดภาวะวิกฤตผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องดำเนินการแก้ไขปัญหอย่างเร่งด่วน ความสำคัญของวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษาในภาวะวิกฤตจึงมีความเกี่ยวข้องและจำเป็นอย่างมาก ซึ่งมาตรฐานการปฏิบัติงานของผู้ประกอบวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษานั้นตามข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพและเป้าหมายของการจัดการศึกษา (Aspirations) ในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ (2560 - 2579) รวมถึงนโยบายและจุดเน้นของกระทรวงศึกษาธิการ ในการรับรู้ภาวะวิกฤตที่กำลังจะเกิดขึ้น เพื่อเตรียมพร้อมในการรับมือการเปลี่ยนแปลง การบริหารจัดการของผู้บริหารสถานศึกษาในภาวะวิกฤตและมีแนวทางการเตรียมความพร้อมรับมือภาวะวิกฤต ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทหน้าที่สำคัญต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ในการพัฒนาวิชาชีพ มีความเป็นผู้นำทางวิชาการและสร้างผู้นำทางวิชาการในสถานศึกษาของตน มีคุณธรรมจริยธรรมและจรรยาบรรณ ซึ่งวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษาเป็นวิชาชีพทางการศึกษาที่รับผิดชอบการบริหารสถานศึกษาตลอดจนการสนับสนุน การศึกษาจึงต้องเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาอย่างดีและมีทัศนคติที่ดีต่อการบริการ จึงจะนำพาสถานศึกษาให้บรรลุสู่เป้าหมายและประสบความสำเร็จเมื่อเกิดภาวะวิกฤต ซึ่งหมายถึงเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่ส่งผลเสียหายอย่างรวดเร็ว และรุนแรงต่อชีวิตและทรัพย์สินของบุคคล เพื่อให้สามารถผ่านพ้นภาวะวิกฤตนั้นไปได้ ผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องนำ วิชาชีพของผู้บริหารสถานศึกษามาบริหารจัดการภาวะวิกฤตโดยมีแนวทางการเตรียมความพร้อมเมื่อเกิดภาวะวิกฤต สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อลดความรุนแรงของสถานการณ์ลงได้และช่วยให้สถานศึกษาฟื้นตัวจากภาวะวิกฤตได้กลับสู่ ภาวะปกติดังเดิม

คำสำคัญ: ผู้บริหารสถานศึกษา วิชาชีพ ภาวะวิกฤต

¹โรงเรียนสตรีประเสริฐศิลป์ อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด 23000

Satreeprasertsin School, Trat District, Trat Province 23000, Thailand.

²โรงเรียนบ้านโป่งบัว อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี 22160

Ban Phong Wua School, Kaeng Hang Maeo District District, Chanthaburi Province 22160, Thailand.

³โรงเรียนบ้านวังไม้แดง อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี 22160

Ban Wang Mai Daeng School, Kaeng Hang Maeo District, Chanthaburi Province 22160, Thailand.

Abstract

Thai education today faces a rapidly changing globalization crisis. The Thai education system needs to be adjusted to keep up with current events, making it difficult for school administrators to avoid crises, which can cause many problems. Therefore, when there is a crisis, school administrators need to take urgent action to solve the problem. The importance of the school management profession in crisis is therefore relevant and highly necessary, where the performance standards of school management practitioners are following the Guru Council Regulations on Professional Standards and Goals of Educational Management (Aspirations) in the National Education Development Plan (2017 -2036), as well as the policies and focus of the Ministry of Education. In recognition of the impending crisis. To prepare for change Management of school administrators in crisis and guidelines for crisis preparedness. School administrators have an important role to play in professional development. Have academic leadership and build academic leadership in their institutions. The school management profession is an educational profession that is responsible for the administration of the educational institution as well as the support of education, so it must be a well-educated person with a positive attitude towards service to lead the school to achieve its goals and achieve success. When a crisis occurs, which refers to an event or situation that quickly and severely damages a person's life and property. To be able to get through that crisis. Therefore, school administrators must use their professions of school administrators to manage the crisis with a crisis preparedness approach that can solve the problems that arise. This will help schools recover from the crisis and return to normal.

Keywords: *School Administrators, Professional, Crisis situation*

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การเมืองและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี สามารถติดต่อสื่อสารกันในลักษณะที่ไร้พรมแดนที่เรียกว่ากระแสวัฒนธรรมโลก (Neo-Westernization) เกิดการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจและการเมืองโลกทำให้หลายประเทศได้รับผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การเมือง ก่อให้เกิดปัญหาและวิกฤตการณ์ต่าง ๆ มากมาย ดังนั้นทุกประเทศจึงเตรียมความพร้อมเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ในด้านการศึกษา เพราะเชื่อว่าการศึกษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาคนพัฒนาประเทศและหากคนในประเทศใดมีการศึกษาดี มีความรู้ความสามารถ ก็จะนำพาประเทศนั้นให้มีความเจริญก้าวหน้า หลายประเทศ

ในโลกได้ใช้การศึกษาเป็นนโยบายในการพัฒนาประเทศและประเทศไทยได้ตราพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 เป็นกฎหมายแม่บทสำคัญในการกำหนดทิศทางการศึกษา ซึ่งการศึกษาขั้นพื้นฐานเปรียบเสมือนบันไดขั้นแรกในการจัดการศึกษาให้กับปวงชนชาวไทยทุกคนได้รับโอกาสเท่าเทียมกันทางการศึกษา พัฒนาคนได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (ตุ๊กตา โสภณธรรมคุณ และพิชญาภา ยืนยาว, 2559: 398)

การศึกษาเป็นกลไกหลักในการพัฒนาคุณภาพคนของประเทศจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการเรียนการสอนให้ประชาชนสามารถคิดวิเคราะห์ มีเหตุผล มีผล เข้าใจและยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างแต่ไม่แตกแยก รวมทั้งการแก้ปัญหาด้วยสันติวิธีและสมานฉันท์ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560: 18) สำหรับเป้าหมายของการจัดการศึกษา (Aspirations) ในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ (2560 - 2579) กล่าวไว้ว่า ระบบการศึกษาที่สนองตอบและก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของโลกที่เป็นพลวัตและบริบทที่เปลี่ยนแปลง (Relevancy) เป็นระบบการศึกษาที่มีคุณภาพและมาตรฐานสนองตอบและก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของโลกศตวรรษที่ 21 สามารถพัฒนาทักษะ คุณลักษณะและสมรรถนะในการทำงานของกำลังคนในประเทศให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดงาน สังคมและประเทศ ภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปีและยุทธศาสตร์ประเทศไทย 4.0 ที่จะนำประเทศไทยก้าวข้ามกับดักประเทศที่มีรายได้ปานกลางสู่การเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว ด้วยการศึกษาที่สร้างความมั่นคงในชีวิตของประชาชนสังคมและประเทศชาติ และการสร้างเสริมการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560: 80) ซึ่งสอดคล้องกับประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง นโยบายและจุดเน้นของกระทรวงศึกษาธิการ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 การพัฒนาการศึกษาเพื่อความมั่นคง ใฝ่ระวางภัยทุกรูปแบบที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน ครู สถานศึกษาโดยเฉพาะภัยจากยาเสพติด อาชญากรรมทางไซเบอร์ การค้ามนุษย์ (ณัฐพล ทีปสุวรรณ, 2562: 2) รวมถึงนโยบายสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 นโยบายที่ 1 นโยบายด้านการจัดการศึกษาเพื่อความมั่นคงของมนุษย์และของชาติเป็นการจัดการศึกษาเพื่อมุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนทุกคนให้มีความรักในสถาบันหลักของชาติ ยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีทัศนคติที่ดีต่อบ้านเมือง มีหลักคิดที่ถูกต้องเป็นพลเมืองดีของชาติและพลเมืองโลกที่ดีมีคุณธรรม จริยธรรม มีคุณธรรมอัตลักษณ์ มีจิตสาธารณะ มีจิตอาสา รับผิดชอบต่อครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ ชื่อสัตย์สุจริต มัธยัสถ์อดออม โอบอ้อมอารี มีวินัย และรักษาศีลธรรม เป็นผู้เรียนที่มีความพร้อมสามารถรับมือกับภัยคุกคามรูปแบบใหม่ทุกรูปแบบที่มีผลกระทบต่อความมั่นคง เช่น ภัยจากยาเสพติด ความรุนแรง การคุกคามในชีวิตและทรัพย์สิน การค้ามนุษย์อาชญากรรมไซเบอร์และภัยพิบัติต่าง ๆ เป็นต้น ควบคู่ไปกับการป้องกันและแก้ไขปัญหามีอยู่ในปัจจุบันและที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต และเน้นการจัดการศึกษาให้เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของพื้นฐานสภาพทางภูมิศาสตร์ด้านเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมีความแตกต่างทางด้านสังคม วัฒนธรรม เชื้อชาติ เช่น การจัดการศึกษาเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้การจัดการศึกษาในเขตพื้นที่เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มผู้ด้อยโอกาสและกลุ่มที่อยู่ใน

พื้นที่ทางไกลทุรกันดารพื้นที่สูง ชายแดน ชายฝั่งทะเลและเกาะแก่ง เป็นต้น เพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสได้รับการพัฒนาสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ได้รับการบริการด้านการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพและเหมาะสมตรงตามความต้องการของผู้เรียน สำหรับมาตรการและแนวทางการดำเนินการของสถานศึกษา ได้แก่ (1) พัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภัยคุกคามที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงภัยจากยาเสพติด ความรุนแรงการคุกคามในชีวิตและทรัพย์สิน การค้ามนุษย์ อาชญากรรม ไซเบอร์ภัยพิบัติและภาวะฉุกเฉินและภัยคุกคามรูปแบบใหม่ ตลอดจนรู้จักวิธีการป้องกันและแก้ไขหากได้รับผลกระทบจากภัยดังกล่าว (2) มีมาตรการและแนวทางการป้องกันยาเสพติดในสถานศึกษาและชุมชน (3) จัดสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาให้มีความมั่นคงปลอดภัย (4) มีระบบการดูแล ติดตามและช่วยเหลือผู้เรียน ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้รับคำปรึกษาชี้แนะและความช่วยเหลืออย่างทันต่อเหตุการณ์

ภาวะวิกฤตคือการเปลี่ยนแปลงไปในแนวทางที่ไม่ดีเป็นช่วงเวลาที่ปัญหาหนักหรือเป็นช่วงเวลาที่ยับยั้งต้องมีการตัดสินใจอาจส่งผลกระทบหรือเกิดความเสียหายได้ อาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ ภาวะวิกฤตที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและภาวะวิกฤตที่เกิดขึ้นจากมนุษย์ (ศิริพงษ์ รักใหม่ และคณะ, 2560: 347) บทความนี้ได้นำเสนอถึงความสำคัญของมาตรฐานวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษาในการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับภาวะวิกฤตซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและส่งเสริมการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพเพราะต้องเป็นผู้นำและผู้ประสานความร่วมมือจากทุกฝ่าย รวมทั้งประสานสัมพันธ์ต้องปรับเปลี่ยนการทำงานเพื่อเสริมสร้างแรงบันดาลใจ และมีความมุ่งมั่นปรับเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อมุ่งเพาะความคิดสร้างสรรค์และความสามารถในการสร้างนวัตกรรมใหม่พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกสามารถระดมและจัดสรรทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้นำพาให้ก้าวข้ามผ่านภาวะวิกฤตต่าง ๆ ได้โดยมีแนวทางการเตรียมความพร้อมเมื่อเกิดภาวะวิกฤตสามารถรับมือและแก้ปัญหาลดระดับความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสถานศึกษาทำให้กลับสู่ภาวะปกติโดยเร็วทำให้สถานศึกษามีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับของชุมชนและสังคม

ผู้บริหารสถานศึกษา: ผู้นำพาสถานศึกษาสู่เป้าหมาย

การนำพาสถานศึกษาให้บรรลุสู่เป้าหมายหรือประสบความสำเร็จตามพันธกิจ วิสัยทัศน์ของสถานศึกษาแต่ละแห่ง ผู้บริหารสถานศึกษาคือผู้นำซึ่งเป็นบุคคลสำคัญยิ่ง เพราะผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลซึ่งปฏิบัติงานในตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษาภายในเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาอื่นที่จัดการศึกษาปฐมวัย ขั้นพื้นฐาน และอุดมศึกษาที่ต่ำกว่าปริญญาทั้งของรัฐและเอกชน (ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ พุทธศักราช 2556, 2556: 66) โดยผู้บริหารสถานศึกษาจัดเป็นวิชาชีพทางการศึกษาที่ต้องได้รับใบอนุญาตเป็นผู้ประกอบวิชาชีพ ทั้งนี้ ในการพัฒนาตนเองเพื่อให้เป็นบุคคลที่สามารถ

ประกอบวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษาได้นั้น ต้องมีคุณสมบัติและประสบการณ์ตามข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ พ.ศ. 2556 ข้อ 7 ได้ระบุไว้ว่า ผู้ประกอบวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีคุณวุฒิไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีทางการบริหารการศึกษา หรือเทียบเท่า หรือมีคุณวุฒิอื่นที่คุรุสภารับรอง โดยมีมาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ (ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ พุทธศักราช 2556, 2556: 67-68) ดังต่อไปนี้

1. มาตรฐานความรู้ ประกอบด้วยความรู้ ดังต่อไปนี้

- 1.1 การพัฒนาวิชาชีพ
- 1.2 ความเป็นผู้นำทางวิชาการ
- 1.3 การบริหารสถานศึกษา
- 1.4 หลักสูตร การสอน การวัดและประเมินผลการเรียนรู้
- 1.5 กิจกรรมและกิจกรรมนักเรียน
- 1.6 การประกันคุณภาพการศึกษา
- 1.7 คุณธรรม จริยธรรมและจรรยาบรรณ

2. มาตรฐานประสบการณ์วิชาชีพ ดังต่อไปนี้

2.1 มีประสบการณ์ด้านปฏิบัติการสอนมาแล้วไม่น้อยกว่าห้าปี หรือ

2.2 มีประสบการณ์ด้านปฏิบัติการสอนและต้องมีประสบการณ์ในตำแหน่งหัวหน้าหมวด หรือหัวหน้าสาย หรือหัวหน้างาน หรือตำแหน่งบริหารอื่น ๆ ในสถานศึกษามาแล้วไม่น้อยกว่าสองปี

จะเห็นได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษา คือ ผู้นำพาสถานศึกษาให้บรรลุสู่เป้าหมายและประสบความสำเร็จตามพันธกิจ วิสัยทัศน์ เป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับ การพัฒนาวิชาชีพ ความเป็นผู้นำทางวิชาการ การบริหารสถานศึกษา หลักสูตร การสอน การวัดและประเมินผลการเรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพ ความเป็นผู้นำทางวิชาการ การบริหารสถานศึกษา หลักสูตร การสอน การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ กิจกรรมและกิจกรรมนักเรียน การประกันคุณภาพการศึกษา คุณธรรม จริยธรรมและจรรยาบรรณ รวมถึงต้องเป็นผู้มีประสบการณ์ด้านปฏิบัติการสอนมาแล้วไม่น้อยกว่าห้าปี หรือมีประสบการณ์ด้านปฏิบัติการสอนและต้องมีประสบการณ์ในตำแหน่งหัวหน้าหมวด หรือหัวหน้าสาย หรือหัวหน้างาน หรือตำแหน่งบริหารอื่น ๆ ในสถานศึกษามาแล้วไม่น้อยกว่าสองปี แล้ววิชาชีพของผู้บริหารสถานศึกษานั้นมีความสำคัญอย่างไรบ้าง

วิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษา: หัวใจสำคัญในการพัฒนาสถานศึกษา

ผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งเป็นผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาเป็นหัวใจสำคัญของผู้นำในการพัฒนาสถานศึกษา ถือเป็นวิชาชีพหนึ่งในผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา โดยวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษามีส่วนในการส่งเสริมวิชาชีพทางการศึกษาที่ทำหน้าที่ในการจัดการเรียนการสอนหรือที่ทราบกันดีว่าวิชาชีพครู

ในข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ พ.ศ. 2556 ได้ให้ความหมายของวิชาชีพไว้ว่าเป็นวิชาชีพทางการศึกษาที่ทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียนการสอนและการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ รวมทั้งการรับผิดชอบการบริหารสถานศึกษาในสถานศึกษาปฐมวัย ขั้นพื้นฐานและอุดมศึกษาที่ต่ำกว่าปริญญา ทั้งของรัฐและเอกชนและการบริหารการศึกษานอกสถานศึกษาในระดับเขตพื้นที่การศึกษา ตลอดจนการสนับสนุนการศึกษา ให้บริการหรือปฏิบัติงานเกี่ยวเนื่องกับการจัดกระบวนการเรียนการสอน การนิเทศ และการบริหารการศึกษาในหน่วยงานการศึกษาต่าง ๆ (ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ พุทธศักราช 2556, 2556: 65) ซึ่ง ธีระ รุญเจริญ (2557: 7) กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคลากรหลักที่สำคัญของสถานศึกษาและเป็นผู้นำวิชาชีพทางการศึกษาที่จะต้องมีความรู้ ความสามารถ และคุณธรรม จริยธรรม ตลอดทั้งจรรยาบรรณวิชาชีพที่ดี จึงจะนำไปสู่ความเป็นผู้บริหารมืออาชีพ ดังนั้นสมรรถนะผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีความสำคัญและความจำเป็นต่อการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา (2557: 15-17) กล่าวว่า สมรรถนะผู้บริหาร สถานศึกษา ได้ถูกกำหนดไว้ในประกาศคณะกรรมการคุรุสภา เรื่อง สารະความรู้ สมรรถนะและประสบการณ์วิชาชีพของผู้ประกอบวิชาชีพครู ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษา และศึกษานิเทศก์ ตามข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ พ.ศ. 2556 กล่าวถึงสมรรถนะวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย การพัฒนาวิชาชีพ ความเป็นผู้นำทางวิชาการ การบริหารสถานศึกษา หลักสูตร การสอน การวัด และประเมินผลการเรียนรู้ กิจกรรมและกิจกรรมนักเรียน การประกันคุณภาพการศึกษา คุณธรรม จริยธรรมและจรรยาบรรณ และมาตรฐานประสบการณ์วิชาชีพ ประกอบด้วย มีประสบการณ์ ด้านปฏิบัติการสอนมาแล้วไม่น้อยกว่าห้าปีมีประสบการณ์ด้านปฏิบัติการสอนและต้องมี ประสบการณ์ในตำแหน่งหัวหน้าหมวด หรือหัวหน้าสายงานหรือหัวหน้างาน หรือตำแหน่งบริหารอื่น ๆ ในสถานศึกษามาแล้วไม่น้อยกว่าสองปี

ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องพัฒนาวิชาชีพเพื่อส่งเสริมให้สถานศึกษามีประสิทธิภาพ ดังข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ พ.ศ. 2556 ให้ความหมายมาตรฐานวิชาชีพทางการศึกษาไว้ว่าเป็นข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะและคุณภาพที่พึงประสงค์ในการประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ซึ่งผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาต้องประพฤติปฏิบัติตามประกอบด้วย มาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ มาตรฐานการปฏิบัติงานและมาตรฐานการปฏิบัติตน ส่วนมาตรฐานการปฏิบัติงานนั้นมีความหมายว่า ข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะหรือการแสดงผลการปฏิบัติงานและการพัฒนางาน ซึ่งผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา รวมทั้งผู้ต้องการประกอบวิชาชีพทางการศึกษาต้องปฏิบัติตามเพื่อให้เกิดผลตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายการเรียนรู้หรือการจัดการศึกษารวมทั้งต้องฝึกฝนพัฒนาตนเองให้มีทักษะหรือความชำนาญสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง (ข้อบังคับคุรุสภา ว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ (ฉบับที่ 4) พุทธศักราช 2562, 2562: 18) ซึ่งในข้อ 12 ได้กำหนดไว้ว่า ผู้ประกอบวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษาและ

ผู้บริหารการศึกษา ต้องมีมาตรฐานการปฏิบัติงาน (ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ พุทธศักราช 2556, 2556: 69-70) ดังต่อไปนี้

1. ปฏิบัติกิจกรรมทางวิชาการเพื่อพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษาให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ
2. ตัดสินใจปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ โดยคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นกับการพัฒนาของผู้เรียน บุคลากร และชุมชน
3. มุ่งมั่นพัฒนาผู้ร่วมงานให้สามารถปฏิบัติงานได้เต็มศักยภาพ
4. พัฒนาแผนงานขององค์กรให้มีคุณภาพสูง สามารถปฏิบัติให้เกิดผลได้จริง
5. พัฒนาและใช้นวัตกรรมการบริหารจนเกิดผลงานที่มีคุณภาพสูงขึ้นเป็นลำดับ
6. ปฏิบัติงานขององค์กรโดยเน้นผลถาวร
7. ดำเนินการและรายงานผลการพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้อย่างเป็นระบบ
8. ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี
9. ร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานอื่นอย่างสร้างสรรค์
10. แสวงหาและใช้ข้อมูลข่าวสารในการพัฒนา
11. เป็นผู้นำและสร้างผู้นำทางวิชาการในหน่วยงานของตนได้
12. สร้างโอกาสในการพัฒนาได้ทุกสถานการณ์

สรุปได้ว่า วิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษามีความสำคัญเพราะเป็นวิชาชีพทางการศึกษาที่รับผิดชอบการบริหารสถานศึกษาตลอดจนการสนับสนุนการศึกษา ต้องเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษามาอย่างดีและมีทัศนคติที่ดีต่อการบริการ ตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการปฏิบัติกิจกรรมทางวิชาการเพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ ตัดสินใจปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ โดยคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นต่อสถานศึกษา มุ่งมั่นพัฒนาผู้ร่วมงานให้สามารถปฏิบัติงานได้เต็มศักยภาพ พัฒนาแผนงานของสถานศึกษาให้มีคุณภาพสูงและเน้นผลถาวร ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานอื่นอย่างสร้างสรรค์ รวมถึงเป็นผู้นำและสร้างผู้นำทางวิชาการในสถานศึกษาของตน ทั้งนี้ในการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษานั้น อาจพบเจอสภาพที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ โดยในบทความนี้ ได้นำเสนอเรื่องภาวะวิกฤตที่มีความหมายในแนวเดียวกันกับสภาพไม่พึงประสงค์โดยจะอธิบายคำว่าภาวะวิกฤตในข้อต่อจากนี้

ภาวะวิกฤต: ความท้าทายของการบริหารสถานศึกษา

คำว่า ภาวะวิกฤต (Crisis) หมายถึง เหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่ส่งผลเสียหายอย่างรวดเร็วและรุนแรง ต่อชีวิต ทรัพย์สินของบุคคล ตลอดจนต่อชื่อเสียงและการดำเนินกิจการขององค์กรหรือสินค้าในระยะยาว ซึ่งอาจเกิดจากธรรมชาติและมีมนุษย์ (แอดมิน (Admin), 2561: ออนไลน์)

Crisis (ภาวะวิกฤต) มาจากภาษากรีก Krinein หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นโดยไม่คาดคิดเป็นสิ่งที่ใช้เวลาจำกัด ในการตัดสินใจ โดยคำว่า Crisis มีความหมายคล้ายคลึง กับคำว่า Stress (ความตึงเครียด) Panic (ความอลหม่าน) Disaster (ความหายนะ) Violence (ความรุนแรง) (วิภคฉน์ ภูษิต นิมิตรพันธ์ และศิริจันทร์ พลกนิษฐ, 2560: 46)

จากสถานการณ์ปัจจุบันที่ประเทศไทยเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยอาจต้องเผชิญกับภาวะวิกฤตในหลายรูปแบบ เช่น ภาวะวิกฤตที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติ หรือภาวะวิกฤตที่เกิดขึ้นจากมนุษย์ โดยการรับรู้ภาวะวิกฤตที่กำลังจะเกิดขึ้นได้นั้น ในฐานะผู้บริหารสถานศึกษา ควรให้ความสนใจเมื่อพฤติกรรมของบุคลากรในสถานศึกษามีบางอย่างผิดปกติ เมื่อพบข้อเท็จจริงที่น่ากังวลต้องตรวจสอบให้แน่ชัดและพิจารณาผลที่อาจเกิดขึ้นต่อสถานศึกษา โดยตั้งคำถามว่า “นี่เป็นยอดของภูเขาน้ำแข็งที่ใหญ่และอันตรายหรือไม่ ขนาดของปัญหาในปัจจุบันเป็นอย่างไร มันจะใหญ่ขึ้นและอันตรายมากขึ้นได้หรือไม่” ต่อจากนั้นแสวงหาคำแนะนำจากผู้ที่อยู่ใกล้กับเหตุการณ์นั้น ว่าสิ่งที่ถูกต้องนั้นคืออะไร (ฉัตรปวีณ์ จรัสรวาววัฒน์, 2556: 3) นอกจากนี้มีทักษะในการรับรู้ภาวะวิกฤตแล้วผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องมีทักษะในการจัดการซึ่งทักษะในการจัดการก็คือการจัดการภาวะวิกฤต (Crisis management) ซึ่งหมายถึง กระบวนการที่องค์กรจัดการกับเรื่องยุ่งและเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิด ซึ่งอาจคุกคามสู่ความอันตรายขององค์กรหรือผู้มีผลประโยชน์ ในการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการภาวะวิกฤต เริ่มต้นขึ้นมาจากการเพิ่มขึ้นของอุตสาหกรรมและหายนะทางสิ่งแวดล้อมในช่วงคริสต์ทศวรรษ 1980 และยังถือได้ว่าเป็นขั้นตอนสำคัญในการประชาสัมพันธ์ 3 องค์ประกอบของภาวะวิกฤตคือ (1) คุกคามต่อองค์กร (2) มีส่วนประกอบที่สร้างความประหลาดใจ และ (3) ต้องใช้การตัดสินใจในระยะเวลาสั้น ๆ แต่ Venette (2003) แย้งว่า วิกฤตเป็นกระบวนการที่แปรเปลี่ยนที่ระบบเก่าไม่สามารถคงอยู่ได้ คือต้องการการเปลี่ยนแปลง หากไม่ต้องการการเปลี่ยนแปลง เหตุการณ์นั้นอาจนิยามได้อย่างถูกต้องมากกว่าว่าเป็นความล้มเหลวหรืออุบัติเหตุ แต่ในทางกลับกันการบริหารความเสี่ยง ซึ่งเกี่ยวข้องกับการประเมินแนวโน้มสิ่งคุกคามและหาหนทางที่ดีที่สุดเพื่อหนีปัญหาเหล่านั้น บอกไว้ว่า การจัดการภาวะวิกฤตเกี่ยวข้องกับการจัดการก่อน ระหว่าง และหลังสิ่งคุกคามที่ประสบมีข้อบังคับสำคัญต่อบริบทในการจัดการ อันประกอบด้วยความชำนาญและเทคนิคที่จะบ่งชี้ ประเมิน เข้าใจ และรับมือกับสถานการณ์ อันตึงเครียด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่เริ่มเกิดขึ้นไปถึงจุดขั้นตอนการฟื้นฟู

ดังนั้น ภาวะวิกฤต จึงหมายถึง เหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่ส่งผลเสียหายอย่างรวดเร็วและรุนแรงต่อชีวิตทรัพย์สินของบุคคล ตลอดจนต่อชื่อเสียงและการดำเนินงานของสถานศึกษาในระยะยาว ซึ่งอาจเกิดจากธรรมชาติหรือฝีมือมนุษย์ โดยเป็นกระบวนการที่แปรเปลี่ยนที่ทำให้ระบบเก่าไม่สามารถคงอยู่ได้ เป็นช่วงเวลาที่ปัญหาหนัก หรือช่วงเวลาอันตราย หรือช่วงเวลาที่ต้องมีการตัดสินใจ โดยใช้กระบวนการจัดการก่อนระหว่าง และหลังสิ่งคุกคามที่ประสบ ด้วยความชำนาญและเทคนิคที่จะบ่งชี้ ประเมิน เข้าใจ

และรับมือกับสถานการณ์อันตึงเครียด ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีทักษะในการรับรู้ภาวะวิกฤตแล้ว ผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องมีทักษะในการจัดการเพื่อไม่ให้ภาวะวิกฤตลุกลามมากขึ้นด้วย

ความสำคัญของวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษาในภาวะวิกฤต

ผู้บริหารสถานศึกษาที่จะสามารถบริหารจัดการสถานศึกษาได้อย่างมีอาชีพเมื่อเกิดเหตุการณ์วิกฤต อันประกอบด้วย อุทกภัย อัคคีภัย การชุมนุมประท้วง การจลาจล ภัยจากการโจมตีทางคอมพิวเตอร์ และโรคระบาด เป็นต้น จำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อมรับมือกับภาวะวิกฤตดังกล่าวไว้ล่วงหน้า เพื่อป้องกันและลดผลกระทบในการเตรียมพร้อมรับภัยที่เกิดขึ้นและสามารถบริหารจัดการในช่วงเวลาภาวะฉุกเฉินและบริหารจัดการหลังเกิดภัยโดยมีแนวคิดการบริหารความพร้อมต่อภาวะวิกฤต และแนวทางการบริหารความพร้อมต่อภาวะวิกฤต ตามที่สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2559: 8-14) ได้กล่าวไว้ ดังนี้

1. แนวคิดการบริหารความพร้อมต่อสภาวะวิกฤตของหน่วยงานภาครัฐ คือ การควบคุมดูแลและป้องกันทรัพยากรที่สำคัญของหน่วยงาน ไม่ให้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์วิกฤต และหน่วยงานสามารถดำเนินงาน ต่อได้ โดยหน่วยงานจะต้องเตรียมแผนรับมือไว้ 3 ระยะ ได้แก่ ระยะแรก เป็นการจัดการอุบัติการณ์ (Incident/Emergency Management) ระยะที่สอง เป็นการจัดการให้เกิดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน (Continuity Management) ระยะที่สาม เป็นช่วงการกอบกู้ ซึ่งหากแผนที่จัดทำขึ้นมีประสิทธิภาพ จะสามารถลดผลกระทบจากเหตุการณ์และลดระยะเวลาของการหยุดชะงัก สามารถกอบกู้ได้โดยเร็ว

2. องค์ประกอบของการบริหารความพร้อมต่อสภาวะวิกฤต ใช้หลักของการบริหารความต่อเนื่อง (Business Continuity Management - BCM) มี 6 องค์ประกอบ ดังต่อไปนี้

- 2.1 การบริหารโครงการจัดการความต่อเนื่อง (BCM Programme Management) เป็นองค์ประกอบแรกของการบริหารความต่อเนื่อง ประกอบด้วย กรอบนโยบายการบริหารความต่อเนื่อง โครงสร้างการบริหารความต่อเนื่อง หน้าที่และความรับผิดชอบของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่ผู้บริหารระดับสูงลงมาถึงพนักงานระดับต่าง ๆ รวมถึงการจัดตั้งทีมงานด้านการบริหารความต่อเนื่อง การกำหนดตัวชี้วัดเพื่อวัดผลการดำเนินงานของบุคลากร ขั้นตอนการปรับระดับของเหตุการณ์ (Incident Escalation Process) วิธีการบริหารโครงการจัดการความต่อเนื่องและการติดตามพร้อมทั้งรายงานความคืบหน้า

- 2.2 การศึกษาและทำความเข้าใจองค์กร (Understanding the Organization) เป็นกระบวนการวิเคราะห์ผลกระทบทางธุรกิจ (Business Impact Analysis – BIA) และการประเมินความเสี่ยง (Risk Assessment - RA) ที่หน่วยงานจะได้รับจากเหตุการณ์วิกฤตแบบต่าง ๆ รวมถึงระดับความเร่งด่วนในการกอบกู้สถานการณ์ให้กลับมาดำเนินงานได้ต่อเนื่องเพื่อนำไปเป็นข้อมูลสำหรับการกำหนดกลยุทธ์ต่อไป

2.3 การกำหนดกลยุทธ์ในการสร้างความต่อเนื่อง (Determining BCM strategy) เป็นการกำหนดแนวทางในการตอบสนองต่อการหยุดชะงักของการดำเนินงานขององค์กร ได้แก่ กลยุทธ์กู้คืนการดำเนินงาน (Recovery Strategy) ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ต้องจัดทำก่อนการพัฒนาและเตรียมการตอบสนองต่อเหตุการณ์ในภาวะฉุกเฉินและการกำหนดกลยุทธ์ด้านการจัดการทรัพยากรที่เหมาะสมตามข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ผลกระทบทางธุรกิจ (BIA) ซึ่งประกอบด้วยเรื่องบุคลากร (People) สถานที่ปฏิบัติงาน (Premise) อุปกรณ์และเครื่องมือ (Equipment) เทคโนโลยี (Technology) ข้อมูล (Information) และผู้ผลิตสินค้าหรือผู้ให้บริการ (Suppliers)

2.4 การพัฒนาและเตรียมการตอบสนองต่อเหตุการณ์ในภาวะฉุกเฉิน (Developing and Implementing BCM Response) เป็นการจัดทำแผนงานเตรียมตอบสนองต่อภาวะวิกฤตตามกรอบกลยุทธ์ที่กำหนดไว้จำนวน 4 แผน ได้แก่

- 1) Incident Management Plans (IMP) เพื่อจัดการกับอุบัติการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงแรก
- 2) Emergency/Crisis Management Plan (CMP) เพื่อจัดการกับวิกฤตที่เกิดขึ้นและผลกระทบขยายไปในวงกว้าง
- 3) Business Continuity Plans (BCP) เพื่อบริหารการดำเนินภารกิจให้ต่อเนื่องโดยมุ่งทำขั้นตอนงานที่ฉุกเฉินต่อภารกิจและใช้ทรัพยากรหลักอย่างเหมาะสม พร้อมทั้งเตรียมแผนรับสถานการณ์ที่ส่งผลกระทบ
- 4) Recovery Plans (RP) หรือแผนกู้คืนภารกิจหลังภัยพิบัติผ่านพ้นไป

2.5 การทดสอบปรับปรุงและทบทวนแผน (Exercising Maintaining and Reviewing) เป็นขั้นตอนที่สำคัญเพื่อให้มั่นใจว่า การบริหารความต่อเนื่องที่ได้จัดทำขึ้นสามารถใช้ได้จริง รวมทั้งเพื่อเตรียมความพร้อม ตลอดจนตรวจสอบความสามารถของบุคลากรและประสิทธิภาพของแผนในการตอบสนอง ต่อวิกฤตการณ์โดยรูปแบบการทดสอบอาจมีตั้งแต่ระดับง่ายไปหายาก ดังนี้

- 1) Call Tree คือ การซ้อมการแจ้งเหตุฉุกเฉินให้กับสมาชิกที่เกี่ยวข้องตามผังรายชื่อทางโทรศัพท์
- 2) Table top Testing คือ การประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับทุกหน่วยที่เกี่ยวข้อง โดยจำลองโจทย์สถานการณ์ขึ้นมาและลองนำแผนบริหารการดำเนินภารกิจให้ต่อเนื่องมาพิจารณาว่าใช้ตอบโจทย์แต่ละขั้นตอนได้หรือไม่
- 3) Simulation คือ การทดสอบโดยจำลองสถานการณ์เสมือนจริงและลองใช้แผนบริหารการดำเนินภารกิจให้ต่อเนื่องมาประยุกต์ใช้
- 4) Full BCP Exercise คือ การทดสอบเต็มรูปแบบและใกล้เคียงสถานการณ์จริงมากที่สุด

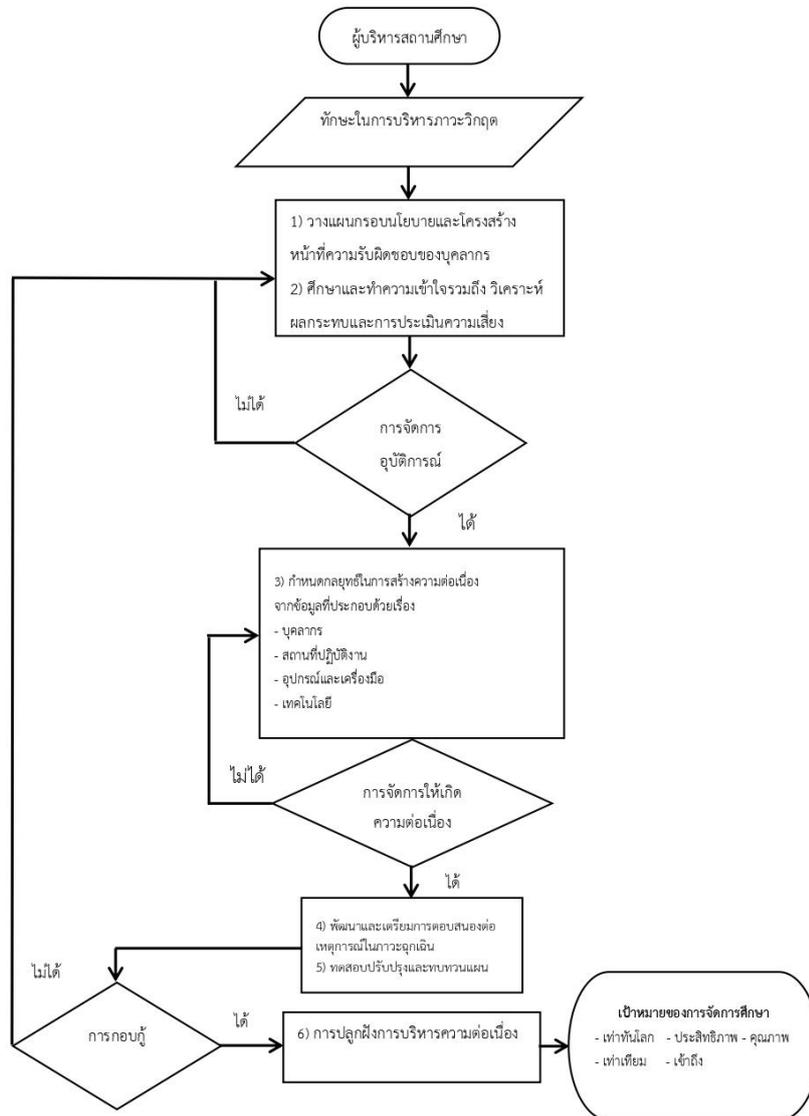
2.6 การปลูกฝังการบริหารความต่อเนื่อง ให้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมองค์กร (Embedding BCM in the Organization's Culture) เป็นขั้นตอนที่สำคัญประการหนึ่งในการทำให้การบริหารความ

ต่อเนื่องผสมกลมกลืนเข้าจนเป็นวัฒนธรรมองค์การโดยเป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลาและจิตวิทยาที่จะทำให้เจ้าหน้าที่ทุกคนได้ซึมซาบและเข้าใจถึงความสำคัญของการบริหารความต่อเนื่อง ตลอดจนบทบาทหน้าที่ที่ทุกคนพึงมีเพื่อให้ภารกิจสามารถดำเนินต่อไปได้ในยามที่เกิดเหตุวิกฤต

ในภาวะที่สภาพแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและรุนแรง โดยเฉพาะเป็นการเปลี่ยนแปลงในทางลบจะเป็นบททดสอบความสามารถของผู้บริหารและเฉพาะผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำสูงเท่านั้น จึงจะสามารถแก้ปัญหาและหาทางออกเพื่อนำองค์กรให้ผ่านวิกฤตไปด้วยดี ผู้นำจึงต้องบริหารงานอยู่บนความไม่แน่นอนและคาดการณ์ไม่ได้ ต้องแก้ไขปัญหาล่วงหน้าเพื่อประคับประคองทุกอย่างให้เสียหายน้อยที่สุด ขณะเดียวกัน ก็มีภารกิจที่ต้องฟื้นฟูกิจการเมื่อภาวะวิกฤตจบสิ้นลง ภายใต้สภาวะการณ์เช่นนี้ ผู้นำต้องมีคุณสมบัติที่แตกต่างจากสถานการณ์ปกติในด้านใดบ้าง คุณสมบัติที่จำเป็นที่สุดก็คือ ทักษะในการบริหารภาวะวิกฤต (crisis management) ซึ่งเป็นกระบวนการที่รับมือกับผลกระทบของเหตุการณ์ที่ไม่ได้คาดคิด อันก่อให้เกิดภัยคุกคามต่อองค์กรและผู้มีส่วนได้เสียต่าง ๆ ผู้นำต้องมีแนวคิดในการรับมือกับภาวะวิกฤต (crisis mindset) นั่นคือ ความสามารถในการประเมินสถานการณ์หลาย ๆ แบบโดยเฉพาะสถานการณ์ที่เลวร้ายที่สุด ขณะเดียวกันก็สามารถหาทางออกได้หลาย ๆ ทาง เพื่อลดความสูญเสียและพลิกวิกฤตเป็นโอกาสให้ได้มากที่สุด (พรสรุณ รุ่งเจริญกิจกุล, 2563: ออนไลน์)

สรุปได้ว่า ความสำคัญของวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษาในภาวะวิกฤต คือ ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีการเตรียมความพร้อมรับมือกับภาวะวิกฤตดังกล่าวไว้ล่วงหน้า 3 ระยะ ได้แก่ ระยะแรก เป็นการจัดการอุบัติการณ์ (Incident/Emergency management) ระยะที่สอง เป็นการจัดการให้เกิดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน (continuity management) ระยะที่สาม เป็นช่วงการกอบกู้ ซึ่งหากแผนที่จัดทำขึ้นมีประสิทธิภาพจะสามารถลดผลกระทบจากเหตุการณ์และลดระยะเวลาของการหยุดชะงัก สามารถกอบกู้ได้โดยเร็ว โดยมีองค์ประกอบของการบริหารความพร้อมต่อสภาวะวิกฤต 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การบริหารโครงการจัดการความต่อเนื่อง (BCM programme management) 2) การศึกษาและทำความเข้าใจองค์กร (understanding the organization) 3) การกำหนดกลยุทธ์ในการสร้างความต่อเนื่อง (determining BCM strategy) 4) การพัฒนาและเตรียมการตอบสนองต่อเหตุการณ์ในภาวะฉุกเฉิน (developing and implementing BCM response) โดยกำหนดไว้จำนวน 4 แผน ได้แก่ 4.1) incident management Plans (IMP) เพื่อจัดการกับอุบัติการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงแรก 4.2) emergency/crisis management plan (CMP) เพื่อจัดการกับวิกฤตที่เกิดขึ้นและผลกระทบขยายไปในวงกว้าง 4.3) business continuity plans (BCP) เพื่อบริหารการดำเนินการให้ต่อเนื่อง โดยมุ่งทำขั้นตอนงานที่ฉุกเฉินต่อภารกิจและใช้ทรัพยากรหลักอย่างเหมาะสม พร้อมทั้งเตรียมแผนรับสถานการณ์ที่ส่งผลกระทบ 4.4) recovery plans (RP) แผนกู้คืนภารกิจ หลังภัยพิบัติผ่านพ้นไป 5) การทดสอบปรับปรุงและทบทวนแผน (exercising maintaining and reviewing) ตั้งแต่ระดับง่ายไปหายาก ดังนี้ 5.1) call tree คือ การซ้อมการแจ้งเหตุฉุกเฉินให้กับสมาชิกที่เกี่ยวข้องตามผังรายชื่อทางโทรศัพท์ 5.2) table top testing คือ การประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับทุกหน่วยที่เกี่ยวข้อง 5.3) simulation คือ

การทดสอบโดยจำลองสถานการณ์เสมือนจริงและลองใช้แผนการบริหารความต่อเนื่องมาประยุกต์ใช้ 5.4) full BCP exercise คือ การทดสอบเต็มรูปแบบและใกล้เคียงสถานการณ์จริงมากที่สุด และ 6) การปลูกฝังการบริหารความต่อเนื่อง ให้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมองค์กร (embedding BCM in the organization's culture) สามารถสรุปเป็นแผนผังการเตรียมความพร้อมรับมือของผู้บริหารสถานศึกษาในภาวะวิกฤต ได้ดังนี้

ภาพที่ 1 แผนผังการเตรียมความพร้อมรับมือของผู้บริหารสถานศึกษาในภาวะวิกฤต
ที่มา: (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2559)

บทสรุป

การศึกษาหัวข้อนี้มีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาที่สนองตอบและก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของโลกที่เป็นพลวัตและบริบทที่เปลี่ยนแปลง (Relevancy) การบริหารสถานศึกษาในช่วงภาวะวิกฤตนั้น ผู้บริหารสถานศึกษา คือ ผู้นำพาสถานศึกษาให้บรรลุสู่เป้าหมายและประสบความสำเร็จตามพันธกิจ วิสัยทัศน์และวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษา มีความสำคัญเพราะเป็นวิชาชีพทางการศึกษาที่รับผิดชอบการบริหารสถานศึกษาตลอดจนการสนับสนุนการศึกษา ตัดสินใจปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ โดยคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นต่อสถานศึกษา มุ่งมั่นพัฒนาผู้ร่วมงานให้สามารถปฏิบัติงานได้เต็มศักยภาพ พัฒนาแผนงานของสถานศึกษาให้มีคุณภาพสูงและเน้นผลถาวร ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานอื่นอย่างสร้างสรรค์ รวมถึงเป็นผู้นำและสร้างผู้นำทางวิชาการในสถานศึกษาของตน ทั้งนี้ในการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษานั้น อาจพบเจอสภาพที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ เช่น ภัยพิบัติหรือโรคระบาด เป็นต้น ซึ่งอาจเรียกได้ว่าภาวะวิกฤต ซึ่งส่งผลเสียหายอย่างรวดเร็วและรุนแรงต่อชีวิตทรัพย์สินของบุคคล ตลอดจนต่อชื่อเสียงและการดำเนินงานของสถานศึกษาในระยะยาว ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีทักษะในการรับรู้ภาวะวิกฤตแล้วผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องมีทักษะในการจัดการเพื่อไม่ให้ภาวะวิกฤตลุกลามมากขึ้น ดังนั้นความสำคัญของวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษาในภาวะวิกฤต ผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องมีการเตรียมความพร้อมรับมือกับภาวะวิกฤตดังกล่าวไว้ล่วงหน้า 3 ระยะ ได้แก่ ระยะแรก เป็นการจัดการอุบัติการณ์ (Incident/Emergency Management) ระยะที่สอง เป็นการจัดการให้เกิดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน (Continuity Management) ระยะที่สาม เป็นช่วงการกอบกู้ ซึ่งหากแผนที่จัดทำขึ้นมีประสิทธิภาพ จะสามารถลดผลกระทบจากเหตุการณ์และลดระยะเวลาของการหยุดชะงัก สามารถกอบกู้ได้โดยเร็ว โดยมีองค์ประกอบของการบริหารความพร้อมต่อสภาวะวิกฤต 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การบริหารโครงการจัดการความต่อเนื่อง (BCM Programme Management) 2) การศึกษาและทำความเข้าใจองค์กร (Understanding the Organization) 3) การกำหนดกลยุทธ์ในการสร้างความต่อเนื่อง (Determining BCM strategy) 4) การพัฒนาและเตรียมการตอบสนองต่อเหตุการณ์ในภาวะฉุกเฉิน (Developing and Implementing BCM Response) โดยกำหนดไว้จำนวน 4 แผน ได้แก่ 4.1) Incident Management Plans (IMP) เพื่อจัดการกับอุบัติการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงแรก 4.2) Emergency/Crisis Management Plan (CMP) เพื่อจัดการกับวิกฤตที่เกิดขึ้นและผลกระทบขยายไปในวงกว้าง 4.3) Business Continuity Plans (BCP) เพื่อบริหารการดำเนินภารกิจให้ต่อเนื่อง โดยมุ่งทำขั้นตอนงานที่ฉุกเฉินต่อภารกิจและใช้ทรัพยากรหลักอย่างเหมาะสม พร้อมทั้งเตรียมแผนรับสถานการณ์ที่ส่งผลกระทบ 4.4) Recovery Plans (RP) แผนกู้คืนภารกิจหลังภัยพิบัติผ่านพ้นไป 5) การทดสอบปรับปรุงและทบทวนแผน (Exercising Maintaining and Reviewing) ตั้งแต่ระดับง่ายไปหายาก ดังนี้ 5.1) Call Tree คือ การซ้อมการแจ้งเหตุฉุกเฉินให้กับสมาชิกที่เกี่ยวข้องตามผังรายชื่อทางโทรศัพท์ 5.2) Table top Testing คือ การประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับทุกหน่วยที่เกี่ยวข้อง

5.3) Simulation คือ การทดสอบโดยจำลองสถานการณ์เสมือนจริงและลองใช้แผนการบริหารความ ต่อเนื่องมาประยุกต์ใช้ 5.4) Full BCP Exercise คือ การทดสอบเต็มรูปแบบและใกล้เคียงสถานการณ์จริง มากที่สุด และ 6) การปลูกฝังการบริหารความต่อเนื่อง ให้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมองค์กร (Embedding BCM in the Organization's Culture)

ความสำคัญของวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษาในภาวะวิกฤตมีประโยชน์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการ บริหารสถานศึกษา ส่งเสริมพัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถของครูผู้สอนรวมถึงผู้เรียนให้มีทักษะ ความรู้ความสามารถและสมรรถนะ เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายของการจัดการศึกษา (Aspirations) 5 ประการ คือ 1) ประชากรทุกคนเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพและมีมาตรฐานอย่างทั่วถึง (Access) 2) ผู้เรียนทุกคนทุกกลุ่มเป้าหมายได้รับบริการการศึกษาที่มีคุณภาพตามมาตรฐานอย่างเท่าเทียม (Equity) 3) ระบบการศึกษาที่มีคุณภาพสามารถพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุขีดความสามารถเต็มตามศักยภาพ (Quality) 4) ระบบการบริหารจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ เพื่อการลงทุนทางการศึกษาที่คุ้มค่าและบรรลุเป้าหมาย (Efficiency) และ 5) ระบบการศึกษาที่สนองตอบและก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของโลกที่เป็นพลวัตและ บริบทที่เปลี่ยนแปลง (Relevancy) พร้อมรับมือกับการแข่งขันอย่างเสรีแบบไร้พรมแดนในยุคเศรษฐกิจ และสังคม 4.0 ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ข้อบังคับคุรุสภา ว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ พุทธศักราช 2556 (2556, 4 ตุลาคม). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 130 ตอนพิเศษ 130 ง. หน้า 66-70.

ข้อบังคับคุรุสภา ว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ (ฉบับที่ 4) พุทธศักราช 2562 (2562, 20 มีนาคม).

ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 136 ตอนพิเศษ 68 ง. หน้า 18.

ฉัตรปวีณ์ จรัสรวาวัฒน์. (2556). การบริหารงานในองค์กรในช่วงเหตุการณ์ที่วิกฤต. **วารสารบัณฑิตศึกษา มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**, 2 (1), 3.

ณัฐพล ทีปสุวรรณ. (2562). นโยบายการศึกษา. **วิทยากร**, 118 (10), 1-5.

ตุ๊กตา โสภณธรรมคุณ และพิชญภา ยืนยาว. (2559). สมรรถนะวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผล ต่อการบริหารงานวิชาการ. **ศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย**, 8 (1), 398.

ธีระ รุญเจริญ. (2557). **ความเป็นมืออาชีพในการจัดและบริหารการศึกษายุคปฏิรูปการศึกษา** (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: ข้าวฟ่าง.

ผดุง จิตเจือจุน. (2562). **สถานการณ์ปัจจุบันของเด็กและเยาวชนไทย นำวิกฤตในอนาคตยิ่งน่าเป็นห่วง**. ค้นเมื่อ กันยายน 20, 2563, จาก <https://www.matichon.co.th>

พรสรัญ รุ่งเจริญกิจกุล. (2563). **ผู้นำในภาวะวิกฤต**. ค้นเมื่อ ตุลาคม 14, 2563, จาก <https://www.moneyandbanking.co.th>

วิภาคณัญญ์ นิมิตรพันธ์ และศิริจันทรา พลกนิษฐ. (2560). การจัดการภาวะวิกฤต Crisis Management.

วิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเชียฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 7 (1), 46.

ศิริพงษ์ รักรใหม่ และคณะ. (2560). การจัดการภาวะวิกฤตในธุรกิจโรงแรม. วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี,

1 (11), 345-353.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2562). นโยบายสำนักงานคณะกรรมการการศึกษา

ขั้นพื้นฐาน ปงบประมาณ พ.ศ. 2563 OBEC'S POLICY 2020. กรุงเทพฯ: สำนักงาน

คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา. (2557). ประกาศคณะกรรมการคุรุสภา เรื่อง สารระความรู้สมรรถนะและ

ประสบการณ์วิชาชีพของผู้ประกอบวิชาชีพครู ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษาและ

ศึกษานิเทศก์ ตามข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ พ.ศ. 2556. ใน การประชุมสัมมนา

เรื่อง การรับรองปริญญาและประกาศนียบัตรทางการศึกษา เพื่อการประกอบวิชาชีพ

(12 กุมภาพันธ์). กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2559). แผนการบริหารความพร้อมต่อสภาวะวิกฤต

(ฉบับทบทวนครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

_____. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2560 - 2579. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

แอดมิน (Admin). (2561). แคล์ไหนดึงจะเป็นคำว่า “ภาวะวิกฤต” (Crisis). ค้นเมื่อ กันยายน 27, 2563,

จาก: <https://arukas.app/crisis/>

Venette, S. J. (2003). Risk communication in a high reliability organization: APHISPPQ's

inclusion of risk in decision making. Ann Arbor, MI: UMI Proquest Information

and Learning.